

CHANOK LANAAR

PŘÍMÉ ŘEČI V KNIZE PŘÍSLOVÍ

Jiří Beneš

OBSAH

ZKRATKY A VYSVĚTLIVKY	9
ÚVOD A METODOLOGIE	9
PŘÍMÉ ŘEČI	13
CHARAKTERISTIKA LEKCÍ V PŘ 1–9	18
CHARAKTERISTIKA LEKCÍ MIMO PŘ 1–9	25
EXKURZ O SÍRACHOVCOVI	27
HLAVNÍ POSTAVY PŘÍMÝCH ŘEČÍ (LEKCÍ)	32
ÚSTNÍ TRADICE – ŘEČI K SYNOVI	42
ÚSTNÍ TRADICE – ŘEČI K SYNŮM.....	46
ZÁMĚR A AKTUALIZACE PŘÍMÝCH ŘEČÍ (LEKCÍ)	54
STRUKTURA LEKCÍ	60
NADPIS (Př 1,1)	66
LEKCE MOUDRÉHO (Př 1,2–7)	71
ŘEČ MOUDRÉHO (Př 1,8–9).....	89
ŘEČ OTCE/MATKY (Př 1,10–14)	94
ŘEČ HRÍŠNÍKŮ (Př 1,11–14).....	96
LEKCE OTCE/MATKY (Př 1,15–19)	100
PRVNÍ ŘEČ MOUDROSTI (Př 1,20–33)	104
ŘEČ OTCE (Př 2,1–22)	118
ŘEČ OTCE A MATKY (Př 3,1–10).....	147
LEKCE OTCE/MATKY (Př 3,11–20)	158

ŘEČ OTCE/MATKY (Př 3,21–35)	169
ŘEČ MOUDRÉHO K SYNŮM (Př 4,1)	177
ŘEČ MATKY (Př 4,2)	181
ŘEČ SYNA (Př 4,3–4a)	183
ŘEČ OTCE (Př 4,4b–9)	186
ŘEČ OTCE (Př 4,10–19)	202
ŘEČ OTCE (Př 4,20–27)	208
LEKCE OTCE/MATKY (Př 5,1–6)	218
ŘEČ OTCE K SYNŮM (Př 5,7–19)	223
ŘEČ SYNA (Př 5,12–14)	228
LEKCE OTCE/MATKY (Př 5,20–23)	235
ŘEČ OTCE/MATKY (Př 6,1–2)	238
LEKCE OTCE/MATKY (Př 6,3–19)	240
KATALOG BELIJÁLOVÝCH ČINŮ (Př 6,12–15)	242
KATALOG OHAVNOSTÍ (Př 6,16–19).....	245
ZÁPAS O SYNA (Př 6,3–19).....	248
LEKCE MOUDRÉHO (Př 6,20–35)	256
ŘEČ OTCE A MATKY (Př 7,1–23)	267
PŘÍBĚH MLÁDENCE STRÁDAJÍCÍHO SRDCEM (Př 7,6–23)	271
ŘEČ CIZÍ ŽENY (Př 7,14–20).....	277
ŘEČ OTCE K SYNŮM (Př 7,24–27)	283
DRUHÁ ŘEČ MOUDROSTI (Př 8,1–31)	287
ŘEČ K SYNŮM (Př 8,32–36)	305
TŘETÍ ŘEČ MOUDROSTI (Př 9,1–18)	311
EXKURS O SPRAVEDLIVÉM	324
ŘEČ HLOUPOSTI (9,13–18)	330
PODOBY VYZNÁNÍ VÍRY V KATALOGU PŘÍSLOVÍ	336
LEKCE MOUDRÉHO (Př 19,18–26)	345
LEKCE OTCE/MATKY (Př 19,27–22,16)	354
ŘEČ MOUDRÉHO (Př 22,17–23,14)	395

EXKURS O AMENEMOPOVĚ SBÍRCE.....	401
ŘEČ OTCE/MATKY (Př 23,15–18).....	421
ŘEČ OTCE/MATKY (Př 23,19–21).....	426
ŘEČ MOUDRÉHO K SYNOVI O OTCI / MATCE (Př 23,22–25)	431
LEKCE OTCE/MATKY (Př 23,26–24,12).....	436
ŘEČ OTCE/MATKY (Př 24,13–20).....	449
ŘEČ OTCE/MATKY (Př 24,21–34).....	464
LEKCE MOUDRÉHO (Př 25,1–27,10)	476
EXKURS O HLUPÁKOVI.....	493
ŘEČ OTCE/MATKY (Př 27,11–27).....	514
ŘEČ MOUDRÉHO (AGÚRA) – ŘEČ SYNA (Př 30,1–33)	524
LEKCE MATKY (Př 31,1–31).....	553
LEMÚELOVA PÍSEŇ (Př 31,10–31)	561
POSLEDNÍ VĚTA (Př 31,31)	570
REKAPITULACE LEMÚELOVY PÍSNĚ	573
PŘÍMÉ ŘEČI K SYNOVI A K DCEŘI (mimo knihu Přísloví)	578
PŘÍMÉ ŘEČI K SYNŮM (mimo knihu Přísloví)	582
SHRnutí.....	588
SUMMARY	589
LITERATURA	590
Primární literatura (zdroje)	590
Slovníky, gramatiky a encyklopedie.....	591
Výklady.....	592
Ostatní literatura	594
REJSTŘÍK	599
REJSTŘÍK BIBLICKÝCH TEXTŮ.....	599
REJSTŘÍK VYKLÁDANÝCH TEXTŮ KNIHY PŘÍSLOVÍ	600
REJSTŘÍK JMEN A POJMŮ.....	607

NADPIS (Př 1,1)

Kniha Přísloví začíná samostatným oddílem, vymezeným v masoretském textu Tanachu *p-túchou* (Př 1,1–7). Je mudroslovné povahy a představuje preambuli⁴³⁸, resp. **program** celé knihy Přísloví a budeme jej považovat za **řeč moudrého**. Název knihy je odvozen z nadpisu.⁴³⁹

Nadpis⁴⁴⁰ tvoří šest podstatných jmen v **Př 1,1**⁴⁴¹, z nichž první je současně názvem celého spisu. Jakou funkci tato podstatná jména mají, nelze jednoznačně říci, stejně jako to, kdo je jejich **autorem**⁴⁴². K podstatným jménům v nadpisu lze přistupovat několika způsoby. Lze je považovat za:

- spojitou informaci vyjádřenou nominální větou s historickým obsahem. To je obvyklý (optimistický) přístup a zastává jej např. ČEP („*Přísloví Šalomouna, syna Davidova, krále Izraele*“). Z takto postavené věty ovšem nijak nevyplývá, že by napomáhala lepšímu vstupu do následujícího textu a jeho porozumění;
- nespojitou informaci, za samostatně stojící slova vytčená před závorkou, která uvádí do charakteru či obsahu celého spisu: „*Přísloví. Šalomoun. Syn. David. Král. Izrael*“;
- šifrované sdělení (viz níže), tedy za avízo nutnosti postupného odhalování jednotlivých skrytých vrstev dalšího textu knihy Přísloví;
- součást prvního oddílu vyznačeného v masoretském textu Tanachu *p-túchou* (**řeč moudrého** v Př 1,1–7), který má **kontinuitu** založenou právě na první větě (Př 1,1), jak je to v ČEP;
- samostatné sdělení složené ze tří paralelních dvojic, tvořených vždy obecným a vlastním podstatným jménem⁴⁴³.

.....
438 „Gesamtüberschrift des Buches ... ist zugleich Einleitung zu der Sammlung ... und Überschrift über das ganze Buch.“ GEMSER, op. cit., s. 12.

439 „This book derives its name from the superscription in 1:1.“ FOHRER: *Introduction*, op. cit., s. 318.

440 DILLARD, op. cit., s. 228. „This is the longest title of any Old Testament book.“ REES JONES, op. cit., s. 518. Nadpis je pro **hermeneutiku** knihy Přísloví východiskem.

441 tři propria a tři apelativa. Podobné nadpisy: **Př 10,1; 25,1; 30,1; 31,1**. V nadpise další části (Př 10,1) jen jedno apelativum a jedno proprium. V Př 10,1 a 25,1 se vyskytují shodně jako v Př 1,1 podstatná jména *mášál* a *š-lomó* a v Př 25,1 je i *melek*. Šestice podstatných jmen obsahují i jednotlivé výroky (verše) následující přímé řeči (Př 1,2–4.6). Za nadpis označuje Př 1,1 např. KOVÁŘ, op. cit., s. 818–819.

442 **Autorem** je ten, kdo odpovídá za konečné uspořádání celého spisu (knihy Přísloví). Je tedy uspořadatel, sběratel spíše než pisatel. HEGER, op. cit., s. 307. „The editor of Proverbs“. CHILDS, op. cit., s. 558.

443 apelativem s propriem, přičemž proprium nemusí mít funkci propria, ale upřesňujícího druhého apelativa.

„Příslaví Šalomouna“	hebrejsky: <i>mišlej š-lomó</i>
„Syn Davida“	hebrejsky: <i>ben david</i>
„Kráľ Izraele“	hebrejsky: <i>melek jisrael (Př 1,1)</i>

Z takto postavených dvojic vyplývá, že trojici apelativ „příslaví, syn, král“ lze v mudroslovně perspektivě číst jako synonyma. A synonymy jsou pak i propria „Šalomoun, David, Izrael“⁴⁴⁴. „David“ je „král Izraele“ a „Izrael“ je současně jméno patriarchy. Oba byli zvláštním objektem Hospodinova působení – Hospodinem poznamenáni, s proměněnou identitou. Oba vypovídají o vztahu k Bohu.

První slovo obsahuje v hebrejštině hlásky *m š l j*. Druhé slovo („Šalomoun“) má stejné hlásky *š l m h* (*h* a *j* jsou v hebrejštině dvě modifikace jedné hlásky). Třetí dvojice („Kráľ Izraele“) obsahuje tyto hebrejské hlásky *m j s l* také – jsou tedy v nadpisu již potřetí.⁴⁴⁵ Nese-li třetí dvojice paralelní informaci ke dvojici první, lze z toho vyvodit následující: jsou-li výrazy „příslaví“ a „král“ synonyma, pak „král“, tj. skutečný **vládce**, o němž je zde řeč, není „Šalomoun“, nýbrž „příslaví“ (hebrejsky: *mišlej*). Ostatně sloveso *m-š-l*, od kterého je hebrejský výraz pro „příslaví“ odvozen, znamená vládnout.

Uprostřed nadpisu je dvojice **ben david (Př 1,1)**. Její pozici i významu (zvěsti) lze porozumět několika způsoby:

- upozorňuje na (ohlašuje) „syna Davida“ („syn“ je středem sdělení). „Syn Davida“ je někdo, kdo je Davidem ovlivněn, formován, poznamenán – kdo je v jistém smyslu duchovně zplozený „syn Davida“;
- „synem“ nemusí být nutně král⁴⁴⁶, ale třeba mesiáš. Pak by středem celé výpovědi byl mesiáš;
- „syn Davidův“ kvalifikuje Davida jako otce – „David“ jako otec, nikoli „král“, je středem sdělení a vzor (model) otce;
- není jisté, zda jde o **postavu adresáta**, či **autora**, nebo obou současně („syn“ je adresát a „David“ autor v pozici otce, tj. mistra, učitele). Mesiáš by mohl být autorem, ale potomek zase spíše adresátem, a sice vzhledem k tomu, že v následujících přímých řečech je předmětem zájmu, osloveným příjemcem naučení otce/matky právě „syn“;
- výraz „David“ nemusí nutně odkazovat na vzorového krále, ale označovat milého⁴⁴⁷. „Syn“ milého („milý“ může být jiným označením otce/matky) má dozrát k tomu, aby sám byl milý. Pak by spojení ukazovalo jen na příslušníka nové generace.

První, a tedy klíčové slovo knihy Příslaví zní hebrejsky: *mišlej („příslaví“)*, což je množné číslo od **mášál**, jenž znamená: pořekadlo, mocný výrok, zařikávaní, **orákulum**⁴⁴⁸, uřknutí, „podobství, porovnání, alegorie, lidové rčení, satira i předpověď“⁴⁴⁹, „příslavečné formule, alegorie, rady,

.....

444 Propria „David, Izrael“ jsou v knize Příslaví jen jednou – pouze zde.

445 Tato slovní hříčka zavdává podnět k úvahám o hravém charakteru příslaví. BUEHLMANN, op. cit., s. 634. Srov. FLOSSMANN, op. cit., s. 111.

446 Hospodinovo vyvolení Saula, Davida a Jarobeáma za krále (nikoli Šalomouna a jeho syna Rechabeáma) znamená, že králem v Judsku není automaticky syn Davidův, nýbrž pouze někdo, koho určí Bůh. U knihy Příslaví nepředpokládáme dominantní vliv judské ideologie, podle které „syn Davida“ označuje pouze „Šalomouna“.

447 Hebr. *dód* se chová jako status constructus k výrazu *david* a znamená „milý“.

448 Tímto termínem bude v tomto výkladu knihy Příslaví označována předpověď (odhalení budoucnosti), přestože jde o religionistický termín pro „věštbý výrok“. HELLER: *Nástin religionistiky*, op. cit., s. 104.

449 VĚTROVEC, op. cit., s. 98. Význam podobství má *mášál* v Septuagintě. Podstatné jméno „příslaví“ se objevuje v přímých řečech jen pětikrát (Př 1,6; 6,7; 23,1). Mimo přímé řeči ještě v Př 10,1; 16,32; 25,1; 26,7,9; 28,15; 29,12,26. Výraz „mášál“ označuje (spolu s termíny „slovní hříčka a otázky“) „zvláštní výrazovou formu moudrého básnění“, pro které není v češtině přesný ekvivalent (RINGGREN, op. cit., s. 14). Kovář razí překlad „mudrcký výrok“. KOVÁŘ,

akrostichové básně a blahoslavenství⁴⁵⁰. První slovo v **Př 1,1**, které je všemu ostatnímu sdělení nadřazeno jako prizma, tedy nese mnohoznačné sdělení a představuje charakteristiku látky celé knihy Přísloví. „Přísloví“ jako mocné výroky mají potenciál ovládat, určovat, tvárnit, ovlivňovat, formovat, poučít, vysvětlit. Přísloví „je načasované pronesení moudrosti ve společenských vztazích, tak aby situace byla ohodnocena a výsledky ovlivněny“⁴⁵¹.

Druhé slovo, *š-lomo*⁴⁵², upřesňuje výraz *mášál* („přísloví“). Tvoří s ním dokonce slovní hříčku písmen *m š l j*⁴⁵³. Je zde sice slyšet odkaz na hebrejské podstatné jméno **šalóm**, označující upokojení, pokojnou oběť, náhradu, harmonii, neporušenost a klid. Jenže ve slově *š-lomo* je „zintenzivňující koncovka“⁴⁵⁴ (hebrejsky: *oh*), kterou lze interpretovat několika způsoby:

- jako koncovku známého propria „**Šalomoun**“;
- jako koncovku přivlastňovacího zájmena „jeho“: „přísloví pokoje jeho“, tj. např. „syna Davida“ (mesiáše), nebo „krále Izraele“ (Hospodina);
- jako koncovku směřového akuzativu, což by označovalo cíl (efekt) působení látky přímých řečí otce/matky (o upokojení jde): přísloví směřující k pokoji;
- ve nevokalizovaném textu jako koncovku deverbativa (ženského rodu).

Spojení „přísloví“ či knihy Přísloví se „Šalomounem“ (**Př 1,1**) je založeno na tom, že byl

- móšel** (vládce, tvůrce přísloví)⁴⁵⁵. Ten, kdo znal, uměl vytvořit nebo používat *mášál* (aforismus⁴⁵⁶, bonmot), byl obávaný, měl moc, mohl vládnout či ovládat. Proto bylo **autorství** knihy Přísloví připisováno vládci „Šalomounovi“, jako „patronu moudrých v Izraeli“⁴⁵⁷;
- Bohem obdařen moudrostí (1 Kr 5,9.26), tedy že byl moudrý⁴⁵⁸;
- v izraelské tradici vnímán jako ten, kdo doslova „mluví 3000 přísloví“⁴⁵⁹. **Postava** Šalomouna, resp. jeho jméno evokuje používání (nikoli tvorbu) „přísloví“. **Šalomoun** „přísloví“ šíří (nejen sbírá nebo čte), či spíše převádí do akustické podoby (činí je slyšitelná). Přes Šalomouna jsou „přísloví“ napojena na někoho v Izraeli, kdo k nim měl vztah, aby nebyla

op. cit., s. 816.844. Překladatel do latiny Jeroným tvrdí, že „Židé to nazývají pohádky“. Bible Vyšebrodská, op. cit., s. 511. Překladatelé této bible však používají výraz „pověsti“ (op. cit., s. 262).

450 BUEHLMANN, op. cit., s. 628. „Vergleich, Gleichnis, machtwort, herrschendes, auBerordentliches Wort.“ RINGGREN, op. cit., s. 7. *Mášál* „jest každý výrok, vytváří-li novou skutečnost, nebo pomáhá-li účinně prosadit nějakou pravdu“. BIČ: *Palestina III*, op. cit., s. 112.

451 Carol Fontaine. DUBINOVÁ, op. cit., s. 192.

452 Sloveso *š-l-m* se v přímých řečech objevuje jen třikrát (Př 6,31; 7,14; 25,22) a podstatné jméno také (Př 3,2.17).

453 dvakrát později opakovanou (**Př 10,1; 25,1**).

454 Její význam je nejasný (snad označuje domáckou podobu jména). Jan HELLER: *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha, 2003, s. 451.

455 podle 1 Kr 5,1, a proto jsou „přísloví“ *mišlej* (od hebrejského slovesa *m-š-l*). Výraz *móšel* se objevuje ještě v Př 6,7 a 23,1 (také Př 16,32; 28,15; 29,12.26).

456 „Aphorism always has metrical form, as befits the original significance of the *mashal* as an expression of power; this form also made it easier for students to memorize. ... the aphorism came to employ the long verse comprising two members as its dominant form.“ FOHRER: *Introduction*, op. cit., s. 311.312.313.

457 „Kniha Přísloví je připsána patronu moudrosti Šalomounovi.“ BALABÁN: *Ženský prvek*, op. cit., s. 90. „Als der Patron der Weishetslehre wurde Salomo betrachtet.“ OTTO WEBER: *Die Botschaft der Bibel*. Göttingen, 1970, s. 73. „The Hebrew Wisdom movement was closely associated with the name of Solomon, who became the royal patron of the school.“ BRUCE, op. cit., s. 43. Více o problémech této hypotézy viz BUEHLMANN, op. cit., s. 634.

458 1 Kr 5,10.34; 10,4.6–8.23.24. Srov. DIETRICH, op. cit., s. 20. Také KAISER: *Einleitung*, op. cit., s. 300. V češtině např. PÍPAL: *Moudrost knihy Přísloví*, op. cit., s. 7.

459 1 Kr 5,12. Termín „přísloví“ je zde ovšem v jednotném, nikoli množném čísle, což vytváří s číslovkou 3000 jistou disproporci.

kvůli svému neizraelskému původu odmítnuta jako cizí, nedůvěryhodná a nebezpečná. „Šalomounovo“ jméno tak „přísloví“ zřejmě kryje.⁴⁶⁰

Jenže **Šalomounovo** jméno označuje krále, který ignoroval Hospodinovy pokyny (1 Kr 11,9–11), miloval cizí ženy (viz 1 Kr 11,1; v lekcích knihy Přísloví zapovězené), přestal uctívat Hospodina (1 Kr 11,4–6), do Izraele zavedl a v Izraeli upevnil kult cizích bohů v (do té doby) nebývalé míře⁴⁶¹. Nadto jeho jméno *Š-lomó* patrně „souvisí s Bohem Šalimem uctívaným v Jeruzalémě“⁴⁶². To **postavu** Šalomouna zcela vyřazuje z okruhu Hospodinových ctitelů. A tento odstup potvrzuje i neužívání jeho původního, hospodinovského jména „*Jedidjáš, milovaný Hospodinův*“⁴⁶³. Spojení této podezřelé postavy s mudroslovím (s „*příslovím*“) může autoritu knihy Přísloví značně zpochybnit⁴⁶⁴ a zcela znehodnotit věrohodnost snahy kultivovat novou generaci, jakož i posílit její vazbu na Hospodina. Může to posluchače odradit. Avšak na základě „*analýzy literární formy materiálů zahrnutých*“ v knize Přísloví se má dnes za to, že je text Šalomounovi druhotně pouze připsán⁴⁶⁵. Jedním z důvodů je i to, že „*tón Přísloví je příliš anonymní, než aby se tomuto králi dala s jistotou přičknout kterákoli jednotlivá maxima*“⁴⁶⁶.

Ale „*Šalomounovo*“ jméno v knize Přísloví je, a dokonce dvakrát (**Př 1,1; 25,1**), přestože by mudroslovnou tradici autentičtější reprezentovaly jiné postavy – podle v 1 Kr 5,11 je normou moudrosti „*Étan Ezrachijský*“. Jakou funkci tedy „*Šalomoun*“ může v nadpisu mít? Dvoji: (a) ukázat tohoto Davida syna v konfrontaci s očekávaným profilem syna v přímých řečech jako odstrašující příklad toho, u něhož se formování nezdařilo; (b) zmínka o Šalomounovi má možná představovat nepřímou kritiku Davida jako otce, který vlivem okolností (viz 1 Kr 1) Šalomouna na vládnutí nepřipravil. To, že umožnil vládu syna nepřipraveného k vládnutí, je opět výstražným příkladem toho, jak se to dělat nemá.

Zde je třeba připomenout „*synchronickou hypotézu*“, podle které se názvy jednotlivých sbírek knihy Přísloví (tj. třeba **nadpis** v Př 1,1) „*musí vykládat jako paratext, tedy jako to, co je určeno, aby zpřítomnilo text a zajistilo jeho přítomnost ve světě, jeho přijetí a užívání*“. Paratext ovšem neřeší „*vznik textu, ale předávací rámec*“⁴⁶⁷.

První slovo poslední dvojice v **Př 1,1** je „**král**“⁴⁶⁸. Král je **postava** a současně metafora pro roli spojenou s odpovědností (vládou): král řídí, rozhoduje, určuje, soudí. I hebrejské slovo **mášál** označuje vládu a je tedy vysvětlujícím synonymem k hebrejskému výrazu *melek*: krá-

.....

460 RINGGREN, op. cit., s. 12. Šalomoun je jen „*pseudoepigrafní autor knihy*“. VĚTROVEC, op. cit., s. 97.

461 1 Kr 11,7–8,33; 2 Kr 23,13. Milkomovi, národnímu bohu Ammonců, „*zřídil Šalomoun božské východně od Jeruzaléma*“. Jan HELLER: *Starověká náboženství*. Praha: Kalich, 1978, s. 289.

462 HELLER: *Výkladový slovník*, op. cit., s. 451. „*Jeruzalém = původně uru Šalimo = město Šalimovo*.“ HELLER: *Starověká náboženství*, op. cit., s. 309.

463 2 S 12,25. HELLER: *Výkladový slovník*, op. cit., s. 213. „*Jedidjáš*“ se v Tanachu z pochopitelných důvodů pro pojmenování Šalomouna vůbec nepoužívá.

464 Ani ze samotné knihy Přísloví nelze **autora** sbírek přísloví vůbec stanovit. Jednak máme dvě verze této knihy: hebrejskou a řeckou (obě vznikly v prostředí židské komunity), které se liší uspořádáním a rozsahem. Jednak kniha Přísloví obsahuje látku z různých století i z mimoizraelského prostředí. Více viz FOHRER: *Introduction*, op. cit., s. 318. V češtině o rozdílech v knize Přísloví mezi Septuagintou a Tanachem viz PÍPAL: *Moudrost knihy Přísloví*, op. cit., s. 111–130. Podrobněji např. MCKANE, op. cit., s. 33–47.

465 Jde o tzv. „*Šalomounovský pseidoným*“. BUEHLMANN, op. cit., s. 632–633. „*Průpovědi o králi*“ v Př 14,28,35; 16,10,14; 20,2,8,26,28; 21,2; 22,11; 25,2,5; 29,4,14 „*by asi Šalomoun buď jinak napsal, aneb tak nepronel*“ a verše v Př 14,1; 18,22; 19,13; 21,9,19 „*by se asi nehodily k životu Šalomouna, který měl více manželék*“. SEDLÁČEK, op. cit., s. 337.

466 *Jeruzalémská bible*, op. cit., s. 1059.

467 „*uvnitř kterého se Přísloví rozšířilo do své konečné podoby; souvztažnost mezi názvem a autorem se tak přerušuje ve prospěch vztahu mezi názvem a editorem*“. Šalomounovo jméno se pak „*dá vykládat jako podpis tradice nebo jako přihláška do institučně ukotvené svaté literatury Izraele*“. BUEHLMANN, op. cit., s. 633.

468 Sloveso m-l-k ještě v Př 8,15. Podstatné jméno „*král*“ ještě v Př 22,29 a 24,21. Pro krále je výslovně určena řeč v Př 31 (31,1,3,4), o králi zase podobenství v Př 6,6–8. Král jako označení Boha je v Př 14,35; 16,10; Př 16,14,15; 19,12; 20,2; 29,14.

lem je ten, kdo vládne slovem, kdo umí používat (mrštit) silný výrok. Charakter výrazu král blíže určuje také doplňkový, upřesňující hebrejský výraz *jisrael*⁴⁶⁹. *Jisrael* je nové, Hospodinem dané jméno pro člověka, u něhož došlo ke kvalitativní (Hospodinem způsobené) proměně (viz 1 Moj 32,25–31; 35,9–12). Jméno *Jisrael* je tedy teologickou zkratkou Hospodinova poznamenání (proměny identity). V nadpisu knihy Přísloví může označovat Bohem poznamenaný (proměněný) lid. Lid s novou identitou jsou Hospodinovi vyznavači. Králem tohoto lidu pak samozřejmě není judský panovník, nýbrž mesiáš (druhý odkaz na mesiáše v nadpisu!). Králem těch, kdo tvoří „*Izrael*“, je (a může být) jen Hospodin (k tomu odkazoval již výraz *šalom* jako kvalita spojená jen s Hospodinovým kralováním). On jediný je věrohodný **vládce** a zdroj silných výroků ovládajících člověka (lid).

První a poslední dvojice tvoří rám⁴⁷⁰ sdělení **nadpisu** a vyjadřují cestu k proměně identity, jejímž obrazem (modelem) je „*syn Davidův*“. Pak by zvěst nadpisu mohla být formulována takto: jde o mocné výroky zajišťující vládu (*mišlej*) pokoje, která je charakteristická pro mesiáše (syna Davida), představitele toho (viz Př 8,15), jenž je Králem Izraele a jenž svou vládu (kultivaci své říše) realizuje těmito výroky (*mišlej*). A jelikož je tato vláda skrytá, pak i výpověď o ní může být ukrytá do šesti slov nadpisu, který formálně stojí na jménu „*Šalomoun*“ jako zákloupe tohoto sdělení.

Nadpis svědčí o tom, že kniha Přísloví má svého pisatele (editora) či redaktora (režiséra) uspořádání přímých řečí v knize Přísloví⁴⁷¹. Je to ale obtížně identifikovatelná **postava**, která má odstup od dění (je zcela v pozadí, jakoby nade vším), je posluchači poměrně vzdálená, nedeklaruje zájem na jeho formování a neoslovuje jej, ale je velmi dobře se vším obeznána (ví, co se děje) a má určitou koncepci⁴⁷²: deklaruje svůj zájem o silné výroky (hebrejsky: **mášál**)⁴⁷³, o slova působící sama svou vahou. Že by pisatelem byl judský král Izraele (tj. vládce znalý přísloví a schopný je používat), jak naznačuje obvyklý překlad nadpisu, je nepravděpodobné a postava Šalomouna je vzhledem k charakteristice v 1 Kr 11 zcela bezperspektivní a pro tlumočení přísloví nevěrohodná. Judskému králi („*synu Davidovu*“) by snad (za určitých okolností) mohla být jako otcí svých synů (resp. jako synovi, jenž prošel učením se od svého otce) látka přímých řečí v knize Přísloví spíše adresována, aby kultivovala jeho vládnutí. Pak by Šalomoun mohl být typem syna, ovšem jen stylizovaně, aby jako typ syna jen odkazoval k Davidovi jako k otcí (tedy garantu vlády jeho potomků).

469 Stejnou roli má slovo *š-lomó* vůči výrazu *mišlej* (označuje efekt působení přímých řečí, tedy pokoj).

470 Rám neboli „*slohový lem* ... (*obrubra, rámeček*) je tam, kde začíná a končí skupina veršů myšlenkově ucelená (*sloha*) touž myšlenkou, takže touž slohu (*tentýž odstavec, úryvek*) začíná a uzavírá“. Jde o jeden z prostředků umělecké (estetické) působivosti (krásky) textu. COL, op. cit., s. 102.

471 a možná i pisatele samotných přísloví. Pro předpoklad, že pisatel je také tvůrce přímých řečí, není důvod.

472 „*Proverbs has moved from call to wisdom, to growth in wisdom, to instruction in leadership*“ v Př 25–31. HOUSE, op. cit., s. 452.

473 Které mají „*široké uplatnění*“, hlubší smysl „*se skrytými narážkami, které vyžadují další úvahy*“. FLOSSMANN, op. cit., s. 112.